

# PETR KRÁL: PŘESUNY

(2005)



Básník Petr Král (\* 1941) se v šedesátých letech zařadil mezi autory surrealistického okruhu, ale v pozdější době jeho faktura a poetika souvisely se „surrealistickým východiskem“ již jen volně. Do popředí se v Králových verších (*Právo na šedivou*, 1991; *Chiméry a exil*, 1998; *Pro anděla*, 2000) dostává civilnost, inspirace velkoměstem, vizualita nenápadných detailů a skrytých dějů, jež rozehrávají bohaté korespondence zasutých motivů osobního života a kouzla přehlížené každodennosti. Sbíрка *Soukromý život* (1996) přináší průzkumy (ne)obyčejné skutečnosti v perspektivě privátních kontextů; *Staronový kontinent* (1997) inspirovaly

návraty do vlasti po roce 1989. Kniha *Základní pojmy* (2002) fixuje básnický transformovaný „osobní slovník“ fenoménů, předmětů, konání a dějů; sbírka *Svědék stmívání* (2006) simultánně prezentuje texty básníka-chodce, pozorovatele městských i venkovských terénů a komentáře atmosféry, z níž se texty rodily. Soubor různorodých a mnohvrstevnatých prozaických a esejistických fragmentů vydal Král pod titulem *Arco a jiné prózy* (2005).

V podobném duchu jako předchozí sbírky se nesou i básnické texty zařazené autorem do knihy *Přesuny*. Dílo je časově určeno jako „texty z let 2003–2005“ a opatřeno podtitulem *Básně beze svědků* (neuvedeným však na obálce ani v tiráži). Texty jsou rozčleněny do šesti oddílů (*Venkovan bez vlastností*, *Přesuny I*, *Univerzální příštípkařství*, *Noční kuřák*, *Přesuny II*, *Rynek, ring*), které ale netvoří uzavřené celky a navzájem se tematicky i motivicky prostupují. Titul sbírky odkazuje k dynamice a způsobům pobývání v lidském bytí, k přemisťování a překonávání vzdáleností a jejich konotacím; v tomto konkrétním případě jde o přesuny mezi Prahou a Paříží, centrem a periferií, dnem a nocí, bdělostí a spánkem, počátkem a koncem, mezi etapami lidského věku. Název může volně asociovat i veškerou přechodnost pobytu v jakémkoli prostoru a bytí vůbec. Schopnost přesunout se může být chápána i jako podmínka a jeden ze základních znaků existence, potvrzení živosti a životnosti, jež netkví v ustrnutí a pasivitě, nýbrž v neustálém pohybu. Ale jde také o přesun významových akcentů, o změnu důrazu, úhlů, perspektivy, pozice, postoje. V básních akcentovaný pohyb je pomalý a volný (autor se prezentuje zejména jako pozorovatel, chodec, společník a nostalgik), skládá se z řady posunů, při nichž se může lyrický

subjekt objevit na místě něčeho či čehokoli jiného se zjitřenými smysly a citem pro vše, co na své pouti mívá, s čím se setkává či střetává. Záměrem je zrušit oddělenost od věcí, odhodlání stát vždy na jejich straně, důsledně je respektovat s plnou vážností, naslouchat jejich jazyku, symbolice, metaforám: „*Věci našťestí nemizí bez boje, / v okrajích nepřestává svět napínat svá ticha, ostřit svá / ztroskotání, / rozšiřovat spáry v dějinách.*“ (87)

Pro Krále je příznačná neobvyklá pozornost pro všechny druhy a formy jsoucen i projevy bytí, na něž naráží. Pozornost k jejich obsahům a významovému potenciálu, k jejich vzájemným vztahům a různorodým konstelacím, jako by vše v jeho světě bylo hodné zaznamenání a připravené ke vstupu do básně. Svět roztržštěný do fragmentů rámuje rozhlasové zprávy, dělníci se sbíječkami, dunění techna, sluneční svit. Druhou stránkou soustředěného pozorovatelství je však kontakt s nicotou, s bytím, jež se vytratilo či zmizelo, které je nám lhostejné, již nás nedovede oslovit a rozplývá se v čiré indiferentnosti: „*vyjdem a nad hlavou / nám znovu zaplane / rozzářené nic*“ (100); „*Tak zas vstát, nastavit dni čerstvou pokerovou tvář / a vynést ji ven, / jako by za dveřmi něco bylo.*“ (102)

Základem či počátkem rozvíjení básně bývá marginální denní příhoda, jejíž zaostření je projevem vysoké rozlišovací schopnosti, lásky k detailům a všímavosti pro jevy zdánlivě zanedbatelné a nicotné („*dnes náhlý objev: / sebrat mezi smetím na koberci / drobek staniolu a položit ho na kraj nábytku, / aby tu zajiskřil z prachu*“, 29; „*cestou k oknu zas zachytit drobný lesk / střepu na koberci*“, 27). Faktická bezvýznamnost je náhle přesunuta do jiného režimu vnímání a nazírání, v němž naopak zaujímá centrální, výjimečnou a transcendentující roli, povznáší z nevšimavé lhostejnosti k náhlému porozumění řeči náhod a souvztažností. Králova poezie projevuje až odpor k ultimativní a vyděračské „nevšednosti“; excentrická a podivuhodná je vždy naopak banalita. Plné soustředění na okamžik vede i k sebeironickým pohledům na grotesknost vlastní účasti ve světě: „*Má vlastní role v dějinách teď spočívá v ponoření lžičky / do kafe / a v nesmlouvavém míchání.*“ (23) Dále zpravidla do textu vstupuje tázání nad materiálem vlastního osudu a životní zkušenosti: „*[...] Chtěli jsme opravdu spát jen s těmi, jimž jsme se / vyhnuli? A naopak – jen ty odmítavé / nás chtěly?*“ (30) Typickou součástí výstavby básně bývá sebe-oslovení („*Už teď koketuješ s představou, / že jednou bez lítosti opustíš sám sebe; / přitom se nezapomeneš vyhnout nešťestí, / k němuž se schyluje v tělech schvácených tlouštíků / pod kapkami neslavné přehánky*“, 40), které však někdy není ani tak výrazem zvýšené potřeby sebereflexe a permanentního vnitřního dialogu, ale spíše tematizací lyrického subjektu jako jsoucná mezi jinými jsoucnými.

Král v *Přesunech* pracuje se svým pojetím volného verše, jehož úkolem je vytvářet až jakási „*zvuková plátna*“ (Jakub Chrobák), často se proto uplatňuje bohatá aliterace („*rozvrzaným rumpálem ramene*“, 11; „*jít vstříc vínu vlhčit jím myšlení*“, 72; „*podpírám pohledem prkno*“, 97 atd.) – zvuk je v Králově poezii důležitým nástrojem

přechodu mezi jednotlivými asociacemi a stejně jako obrazový záběr rovnomocně utváří směřování a vyznění básně. Ústředním prostředkem je však hojně užívaná a často složitě osnovaná personifikace (prolíná se v ní senzualita s imaginativní spekulací), jež nechává mluvit věci a vztahy a umožňuje tak tajemné a spleťité rozmluvy abstraktního a konkrétního: „*údiv sklenice v sevření ranních prstů otevírá den*“ (19); „*ani gesta se neznají, těkavě po sobě tápou*“ (21); „*neúčastné čáry na nebi nás označují, aniž k nám / mluví*“ (100); „*strach nedostal zestárnutím lepší barvu*“ (103). Autorovy personifikace se brání převodu na prosté „významy“, spíše se od významového jádra odtrhávají a distancují – smysl se tu realizuje někde na pomezí experimentující jazykové magie a možnosti, které zprostředkovává setkání disparátních obsahů a odkazujících souvislostí; personifikace je zde vodičem napětí.

Posláním básníka je rozpoznávat a s údivem přijímat uspořádání věcí a fixovat jedinečnost chvíle, kdy do určité konstelace lyrický subjekt vstupuje či je jím osloven a vyvolán. Král pak často tematizuje události, jichž nemůže být nikdo účasten (viz podtitul sbírky), které se odehrávají během jediné vteřiny na hraně vnímání a ihned jsou anihilovány prázdnotou. Jejich dějištěm mohou být „*houštiny, křoví venkova a měst, zpustlé parcely a střechy / zarostlé dráty, zasuté nouzové východy za srstí břich*“ (113). Jsou to i opuštěné dvory se svou vláchnou ospalostí, ulice s věčným doprovodem deště, tiché i hlučné lokály, výřezy událostí za kulisami, neznámá místa, jež jsou náhle důvěrně blízká, i domovy, jež se v okamžiku odcizí. Opakují se náhledy intimních prostor, náhle zahlédnutých v jiném světle, v němž se věci ukazují ve svých skrytých odstínech. Tváře míst se mění podle momentálního nastavení lyrického subjektu i dalších postav na scéně světa („*Až zítra vyžene sousedku z domu další / manželská bitka, / najde venku ranní ulici jak útěšně neobydlený pokoj*“, 25), místa osidluje i svými činy a vzpomínkami.

V rozsáhlejší básni *Křoví a zed'* koná autor až jakousi přehlídku okraje a odpadu, zastřených a neprostopných míst vegetování lidí a předmětů – strhující kadenci v tempu zrychleného filmu tu obnažuje všechno, co rozšiřuje dimenze vnímání. Báseň se často skládá z výroků, proklamací, záběru městských či periferních scenerií a běžných (či naopak bizarních nebo kuriózních) situací, které jsou snímány z překvapivého a většinou plně zaujatého a angažovaného úhlu. Prolíná se zde nejvšednější a jedinečné, obojí do sebe plynule přechází a zapadá. Jiným východiskem básně bývá osobní prostor, v němž se lyrickému subjektu odkrývá mikrokosmos dějů. Ty jsou někdy bezprostředně a až brutálně sdělné; jindy jde o zcela neobjektivizovatelná propojení a doteky různých rovin, vybavování, evokování či (re)distribuci zážitků, zkušeností, zapomenutých epizod, prchavých stop vymizelé atmosféry. Každý sebenepatrnější detail pak ostře a dramaticky vyčnívá do bytí: „*Přidat ještě v poslední chvíli k dopisu / letmé zvednutí obočí při olíznutí obálky*.“ (24) Blízké a známé se tak mění v šifru, znak, labyrint, neprostopný prales, jímž je nutno se prodírat. Od nich se ale autor zase odráží k obrazům velké průzračnosti

a sugestivity: „*Jak slunce za oknem rozsvěcí holé / a vyzáblé větve / trčící z kmene, zdá se, že se strom rozlévá sám po sobě.*“ (27)

V řadě textů se Král věnuje uplývání života, stárnutí a jejich konsekvencím: vytrácení vlastní existence sleduje se směsicí naturalismu, nadhledu i jisté elegance: „*V noci před porotou prázdných židlí / se přiznávám: sedím na všech a na žádném, / můj orchestr za mě řídí jiní, / obešlo by se to i beze mne.*“ (97) Sexualita je zde nahlížena se vši živočišností, v souvislosti s úbytkem sil a blížící se závěrečnou etapou života („*Pravda je, že stupidně v duchu spíš se všemi, / přeješ si zmítat se na jejich prahu, / ještě se nad nimi rozfunět a vzepnout, odhalit pod / pysky rozviklané zuby / -a že tě přitom za zadek už drží a strká smrt*“, 68), jejíž výhled svádí k životnímu účtování a sumarizaci holých evidencí: „*Dítě / kterés neměl / bůh / který se neozval.*“ (73) Při vši teskné nostalgii je Králova dikce spíše tlumená a oproštěná od okázalých emocí – naléhavost se zde projevuje spíše v trpělivosti a neochvějně stálosti, s níž autor věrně prodlévá u skutečnosti.

Poetické prostory, ve kterých se vyjevuje a uskutečňuje báseň, autor zvolna rozšiřuje a hloubí, vede její linii nikoli jen prostým rozvíjením motivů, ale spíše pokusy vlamovat se dovnitř obrazů a objevovat jejich další rozměry. Báseň nemá ráz pevného a ukončeného tvaru, ale spíše směřuje k jakési otevřenosti, v níž se volně přelévají obrazy a jazyková gesta. Součástí otevřenosti je i (dočasně?) nevyslovení, smlčení: „*Co jsme neřekli v nás nepřestává zpívat / podél parkovišť a zdí.*“ (90) Autor je tu hledačem jemných a nezřetelných zákmitů, výšlehů, odrazů a odlesků v zrcadle vědomí: „*a žvavé klikyháky na omšelých zdech / fabrik ti napříště už ani nedovolí lovit / tichou ozvěnu v jejich šedi.*“ (64) Působení vysoce individualizované, „privátní“ estetiky sice nemůže být zcela sdílené, ale zahrnuje potenci působit jako výzva pro tříbení senzitivity, způsobů vidění a jazykové diferencovanosti. Vybízí k odvaze ponořit se do říše subtilních záchvěvů a nekonečných odkazů reality, buduje kulturu každodenní poetické zkušenosti.

Gestace, povzdechy i pauzy vymezují lidskou situovanost i hranice, vztahy i postoje, pokoušejí se postihnout souřadnice nezaměnitelného jedince v jeho osobním vesmíru. Králova poezie vychází ze stanoviska, že snad více než ono „velké“ a metafyzické člověku přísluší zobrazování drobných, příznačných akcí a úkonů a jejich invenční reflexe a transpozice. Poezie tak v absurdním životě odpovídá na otázku, co člověk drží pohromadě, aby se totálně neodcizil věcem, světu, jazyku, sobě samému. Neústupná rehabilitace neviditelné všednosti v lyrice Petra Krále vytváří originální alternativu, v níž jazyk jako objevitel vniká do mezery mezi samozřejmostí a nesamozřejmostí a relativizuje, převrací naruby, zpochybňuje, znejistňuje a zároveň vytváří mýtus nezczizitelné, nevyčerpateľně mnohotvárné a zázračné civilnosti.

Přes jistý odstup od někdy mechanického kladení obrazů u ortodoxních autorů surrealistické proveniencie lze v Králově tvorbě shledat podobnost s asociativními řetězci, ironií a silnou vazbou k realitě jako například u Vratislava Effenbergera; stej-

ně tak jeho vzývání všednosti koresponduje s básnickou dikcí Stanislava Dvorského. Obdobou Královy věčnosti je i přesné traktování detailu u Petra Borkovce, v prozai-  
zaci výpovědi souzní s postupy a optikou Lubomíra Martínka. Králova inklinace  
k „pěší metafyzice“, tj. soustředění se na inspirační možnosti soustavného putování  
organismem (velko)města, se vztahuje k obdobným textům Vítězslava Nezvala, ale  
i k citu pro periferii rozvíjeného autory Skupiny 42. A neklidná, až nomádká touha  
opakovaně pronikat do duše blízkých i cizích prostorů opět koresponduje s podob-  
ným směřováním u již zmíněného Lubomíra Martínka.

### Ukázka

Je to tak, věci jsou vzdálené  
od věcí, samy proti mrazivým dlaždičkám  
i v tlačenici na plných polích;  
uprostřed úterý je úterý daleko jak konec týdne.  
Ani gesta se neznají, tékavě po sobě tápou – odložit  
doutník,  
mnout oblinu – aniž tuší. Cvičit s klikou  
dveří, nechat ji při dovírání oslovit v prázdném bytě  
mlžinu včerejších řečí o kosmickém provozu.  
Venku jen nepřiznaně zdravít den, co pravý diplomat  
jej míjet se soustředěním toho, koho dál už čeká  
úterní sukně, samota řádky zoubků, smutek právničky  
tváří tvář obědu z paragrafů  
a sólistově přísné trumpetě – sám už teď jen mlčky  
na cestě k okraji dne, za drkotáním prokřehlých  
a pílí nezaměstnaných.  
(21)

### Vydání

*Přesuny*, Knihovna Jana Drdy, Příbram 2005.

### Reflexe

Není to jen rozbití základních rytmických hodnot verše, Král se soustředěně zaměřil na  
poslední výspu verše – intonaci. Znovu se ukazuje její až obžerná, plýtvavá schopnost udržet  
i celky už hrozící rozpadnutím na jednotlivé neslučitelné části. Takto znějící disonance i sou-  
zvuky zaplňuje neočekávanými významovými zvraty, a tak se ještě více přibližuje limitům,  
které poezie má, a zároveň ukazuje nedozírné nové prostory, které se před takto pojatým  
slovem otevírají.

Jakub Chrobák: „Přivřením víček u kafe se rázem pročíst na dno“,  
*Host* 2006, č. 9, s. 39.

Všechn ten předpřítomný čas v básních Petra Krále vyvolává ve čtenáři pocit jisté vznešené nostalgie, nonšalantního ohlížení za čímsi, co je sice stále v myšlenkách a vzpomínkách, ale už vlastně zároveň i mizí, nemá okraje, je to jen takový lehce zamlžený, našedlý obraz. [...] To neustálé napětí souběživých a odtahujících se časů, to neustálé vyčkávání na jistý, jediný okamžik, jehož je autor svědkem – tím, který chce podat „o všem“ zprávu vytrvalého pozorovatele životních dějů. Pozorovatele, který ale zároveň ví, že vše zas neodvratně někam zmizí, kamsi do vybledlé nebo vybledající vzpomínky, neustále pak s touhou oživované, ale přesto s vědomím, že zůstane jen fragment, třeba jen jeden jediný, možná jen nepodstatný pohyb ruky, který je však víc, je pak mnohem důležitější než cokoliv ostatního.

Josef Straka: „Čas přesunů Petra Krále“, *Weles* 2007, č. 30/31, s. 230.

Petr Král pozdního období je básníkem mužného smutku a originálních poetických tahů. Není-li už zrovna surrealistou, zůstává v každém případě konstruktivistou. Jeho metafora je bezprostřední i umělejší zároveň a vůbec nejlepší je tam, kde se zcela podvolí manýristické distorzi výrazu. [...] Králova pozdní poetika je uzavřeným trojúhelníkem, na jehož pomyslných vrcholech můžeme umístit symboly těla, prostoru a mysli. Jednoduše řečeno: Králův svět je řečí těla, pohybujícího se v prostoru, který trýzní mysl.

Milan Exner: „Dosud živí, hebcí, zranitelní“, *Tvar* 2006, č. 17, s. 21.

Každý detail může být odražitěm k nespoutané imaginaci, každý obraz spouští nové asociace. Jako by autor chtěl z daného podnětu vytěžit maximum, vměstnat do básně *celý život*. I přes bizarnost řady metafor si autor ponechává nad textem rozumovou kontrolu, vždy je to *ratio*, které brání nezřízenému rozvodnění. Zajímavá jsou nová, nezvyklá spojení poukazující na nesamozřejmost smyslu. Takto zachycený svět se stává neuchopitelným a zneklidňujícím.

Miroslav Chocholatý: „Ponory i surfování“, *Host* 2006, č. 6, s. 69.

### Slovo autora

*Dovedete formulovat okamžik, kdy k vám přichází báseň? Je v tom aktu stále něco spontánního?* [...] Pokud jde o mne osobně, věřím jen na nálezy, které k sobě nechám přijít, jako v povedené jazzové improvizaci, místo abych je vydupával ze země; snaživost nepatří k poezii, o nic víc než fikanost. Ovšemže číhám, jako rybář, který má sice prut vedle sebe, ale nepřestává pozorovat splávek. Jeho pohled možná řadu ryb odradí, rozhodně ovlivní to, co se stane, ulovená ryba, báseň, musí nicméně přijít sama. U mne jde vždycky o vjem, k němuž se mohou nakupit asociace, o jedinečnou situaci, spíš než o myšlenku, nápad nebo slovní impuls – a to si nelze vymyslet, to se vám musí přihodit. Už formulace prvního verše jistě vyžaduje škrtnání, volíte mezi možnostmi, začínáte stavět a přemýšlet o tom, co píšete, dokonce si vytvoříte jakousi strategii; v básni se ale pro mne nesmí nic ukvapeně racionalizovat, nebo překlenout prázdno pouhým nápadem, vychytralostí, která text odcizí jemu samému – to je lepší nechat místo prázdné.

„Petr Král. Úniky a návraty“ (rozhovor vedl Radim Kopáček),  
Akropolis, Praha 2006, s. 179–180.

**Bibliografie ohlasů**

RECENZE: M. Exner, *Tvar* 2006, č. 17; W. Heinrichová, *Romboid* 2006, č. 1; M. Chocholatý, *Host* 2006, č. 6; J. Chrobák, *Host* 2006, č. 9, J. Straka, *Weles* 2007, č. 30/31.

Jiří Zizler